

»Delo ni blago!«

Kako pomembno je plačano delo, se verjetno najbolj zaveda tisti, ki ga nima. Za številne med nami je plačano delo poglavitni, če ne edini vir dohodka, prav tako v veliki meri določa naš družbeni položaj in samopodoba. Tisti, ki niso vključeni v plačano delo, tvegajo revščino in slabše zdravje, za njihove otroke je bolj verjetno, da bodo dosegali slabše rezultate v šoli in imeli bistveno otežen dostop do dobro plačanega in varnega dela (Alcock 2008b: 311).

V času, ko podatki Eurostata kažejo na 10,8-odstotno brezposelnost v evrskem območju (Ibid., 2012) in ko Statistični urad RS (SURS, 2012) poroča o najvišji stopnji anketne brezposelnosti v zadnjih 19 letih, postaja vloga plačane zaposlitve in plačanega dela, predvsem pa pomanjkanje zaposlitve, osrednji družbeni problem.

Delo je temeljno tkivo našega življenja, saj se naša identiteta oblikuje na podlagi vrste dela, ki ga opravljamo – ali ne opravljamo. Delo je družbeno konstruirano in splošno določeno z okoljem, političnimi silami in zgodovinskim momentom (Berry v Akabas in Kurzman, 2005: ix). Od sredine osemdesetih let prejšnjega stoletja je popularno kulturo zaznamoval moto »*work hard, play hard*«, ki je delo neposredno povezal s potrošništvom in ga je mogoče razumeti tudi kot zmožnost posameznika služiti denar skozi plačano delo, ter zmožnostjo in možnostmi pridobivanja materialnih dobrin. Študije kažejo, da izključenost iz ključnih družbenih aktivnosti, med katere spadajo potrošnja, produkcija, politično udejstvovanje in socialne interakcije, neposredno vpliva na socialno izključenost posameznikov in skupin (Hills et al. v Alcock, 2008b: 134). Tako je plačano delo temelj naše identitete, ki pa je pri nizkem ekonomskem ali družbenem statusu izjemno negotova.

Pomembno je, da razlikujemo med delom kot posledico vsakodnevnih aktivnosti, ki omogočajo delovanje nas in našega neposrednega okolja, ter delom kot dejavnostjo, ki jo opravljamo za neko tretjega v zameno za plačilo, v skladu z načini, ki jih določa tisti, ki nas plačuje, in za doseg ciljev, ki jih nismo izbrali sami (Gorz, 1985: 109). Takšno razlikovanje nam je v pomoč, ko skušamo razumeti delo, ki se pojavlja v »sivih conah«, kot so različne aktivnosti znotraj socialnovarstvenih programov, pogosto poimenovane kot programi delovne rehabilitacije in socialne vključenosti. Te programe je mogoče označiti kot del neoliberalne ideologije, med drugim zasnovane tudi na

politiki zmanjševanja države blaginje in krepitevi kulture označevanja ljudi, izključenih iz ekonomskih tokov, kot neproduktivnih. V Sloveniji je uvajanje neoliberalnih ideologij v obliki takšnih praks precej preprosto, saj po raziskavi vrednot kar 33 odstotkov anketiranih državljanov in državljanek verjame, da je revščina (in posledično tudi socialna izključenost, op. p.) posledica lenobe in pomanjkanja močne volje, medtem ko je povprečje EU27 24-odstotno (Rus in Toš, 2005: 72). Delo je v tem kontekstu izjemno pomemben dejavnik kolektivne identitete, s čimer se ustvarja dodaten pritisk na vse, ki nimajo dostopa do plačanega dela.

Ti programi v veliki meri temeljijo na diskurzu primanjkljaja (glej Candlin in Crichton, 2011), torej na prepričanju, da je treba uporabnikom ponuditi aktivnosti, katerih glavni namen je zapolnitev dneva. S tem socialnovarstvene organizacije tudi soustvarjajo nove spodnje meje tega, kar Priore poimenuje »sekundarni sektor«. Zanj so značilni negotovost zaposlitve, nizke plače in omejene možnosti napredovanja in v tem sektorju se tradicionalno zaposlujejo ranljive skupine delavcev, kot so migranti (glej MacKenzie in Forde 2009: 144; Piore, 1986).

Pri delovni rehabilitaciji in programih socialne vključenosti je mogoče govoriti o zaposlitvi, saj ustreza kriterijem delovnega razmerja po priporočilih Mednarodne organizacije dela (MOD), prav tako pa je mogoče trditi, da gre za obliko dela, ki postavlja v novo luč pojem fleksibilnosti.

Na podlagi analize radijskega prispevka o delu brezdomnih v programu socialne vključenosti oz. delovne rehabilitacije, kot program poimenuje strokovna delavka programa, se bomo spraševali o diskurzih in ideologijah, ki jih tovrstni programi hote ali nehoti podpirajo, o rezultatih, ki jih dosegajo, o vlogi socialnega dela ter alternativah, ki bi brezdomnim ter drugim skupinam, izključenim iz trga dela, omogočila socialno vključenost, ki bo več kot fraza, namenjena poimevanju nekega programa.

Delo, ki to ni

Sredi februarja 2012 je na nacionalni radijski postaji Val 202 potekala redna tedenska oddaja »Kje pa vas čevelj žuli?« na temo brezdomstva z naslovom »Kdor ne dela, naj ne je? Dobrodelnost s pogojevanjem.«, ki jo je pripravil novinar Gorazd Rečnik (Val 202, 2012).

Naj povzamemo zgodbo. Ena¹ izmed nevladnih humanitarnih organizacij, ki med drugim izvaja dva socialnovarstvena programa, namenjena brezdomcem,² v okviru svojega programa dnevnega centra izvaja tudi t. i. delovno rehabilitacijo.³ Cilje te aktivnosti organizacija opredeljuje kot (1) pogovarjanje, druženje, spoznavanje; (2) učenje reda in odgovornosti ter pripravljenosti za delo skozi redno jutranje udejstvovanje pri delovni rehabilitaciji; (3) graditev skupnega doma, ki ga dosegajo s pomivanjem in pospravljanjem po zajtrku (glej Vincencijeva zveza dobre). V opisanih ciljnih tako ne zaznamo namena iskanja plačane zaposlitve za vključene ali vsaj spodbujanja k temu. Je torej le dejavnost, katere namen ni povezan z vzpostavitvijo možnosti za plačano delo, temveč učenje vzorcev, rutin, ki naj bi pripomogle k boljši socialni vključenosti.

¹ Organizacije v prispevku ne bomo eksplicitno imenovali, saj želimo ohraniti fokus prispevka na organizacijskih praksah.

² V prispevku ne bomo posebej obravnavali brezdomstva, temveč se bomo bolj osredinili na organizacijski, politični in kulturni vidik dela obrobni skupin.

³ V teoriji in praksi rehabilitacije poznamo le zaposlitveno rehabilitacijo. Ta izhaja iz *Zakona o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov* (ZZRZI) in se nanaša na »storitve, ki se izvajajo s ciljem, da se »invalid usposobi za ustrezno delo, se zaposli, zaposlitev obdrži in v njej napreduje ali spremeni svojo poklicno kariero« (4. člen ZZRZI). Izvaja se kot javna služba v okviru mreže izvajalcev zaposlitvene rehabilitacije, vanjo se vključijo javni zavodi ter druge pravne ali fizične osebe, ki izpolnjujejo pogoje, predpisane za izvajanje storitev zaposlitvene rehabilitacije ter pridobijo koncesijo (18. člen ZZRZI).

V okviru delovne rehabilitacije ima društvo sklenjeno pogodbo z zunanjim naročnikom, za katerega izvaja preprostejše kooperantsko delo. Naročnik izvedeno delo plača v skladu s pogodbo, sredstev pa ne namenja plačevanju dela brezdomnih, temveč društvo z njimi kupi zajtrk, preostanek pa nameni drugim potrebam dnevnega centra.

Po Reskin in Padavic (1994: 1) je delo mogoče razdeliti na tri oblike: (1) plačano delo ali tržno delo, ki generira dohodek; (2) neplačano ali netržno delo, ki ga ljudje opravljajo prostovoljno zase ali za druge, ter (3) prisilno delo, v katero so ljudje prisiljeni in zanj ne dobijo plačila ali je to plačilo zgolj simbolno. Delo, ki ga uporabniki opravljajo v različnih programih socialnega varstva, se pogosto definira kot delovna terapija, pristočasne aktivnosti ali programi socialne vključenosti. Uporabniki v to delo običajno niso prisiljeni, saj organizacije nimajo formalnih mehanizmov prisile, kar pomeni, da je odločitev za sodelovanje v takšnem programu prostovoljna. Vendar ne moremo mimo tega, da se skozi ponudbo v programu ustvarja tudi pričakovanje do uporabnikov, da bodo v aktivnostih udeleženi.

Delo, ki ga opravljajo uporabniki v tovrstnih programih, je delo v vakuumu, saj ga ni mogoče ovrednotiti kot formalno, torej družbeno priznано, pravno regulirano, plačano zaposlitev ali samozaposlitev (glej Svetlik, 1988: 21). Prav tako ga ni mogoče prepoznati v definiciji neformalnega dela, ki se deli na neformalno delo znotraj sive ekonomije in altruistično delo. Prvo je neregulirano, nelegalno in posledično kaznivo, drugo pa družbeno nizko vrednoteno delo, ki poteka v sferi zasebnega, je neinstitucionalizirano in spolno specifično, saj ga pogosteje opravljajo ženske. Delo uporabnikov običajno poteka v institucionalnem okolju in je zato do določene mere institucionalizirano, vendar ga kljub temu izjemno nizko vrednotijo tako organizacije kot družba, kar se kaže v razumevanju tega dela kot »pristočasnega«, primarno namenjenega strukturiranju dneva in dnevnih aktivnosti ljudi. Takšno delo naj bi sicer imelo na ljudi terapevtski učinek, o čemer v tem prispevku ne bomo razpravljali, saj nas takšno delo zanima predvsem z vidika izboljševanja materialnega položaja uporabnikov in rezultatov, ki jih dosega na ravni socialnega vključevanja.

»Delam za hrano!«: produkcija neplačanega dela na ravni organizacij

Delovno razmerje po priporočilu Mednarodne organizacije dela o delovnih razmerjih R198, 2006 (glej Sindikat Glosa, 2006) obstaja, ko je mogoče identificirati enega ali več ustreznih kazalcev, ki kažejo na obstoj delovnega razmerja. MOD predlaga, da države v svojih zakonih ali predpisih opredelijo posebne kazalce, ki kažejo na obstoj delovnega razmerja. Kot mogoče kazalce o obstoju delovnega razmerja MOD predlaga:

a) dejstvo, da se delo opravlja v skladu z navodili ter pod nadzorom druge strani; zajema vključevanje delavca v organizacijo podjetja; se opravlja izključno ali predvsem v korist druge osebe; ga delavec opravlja osebno; se opravlja v okviru posebnega delovnega časa ali na delovnem mestu, ki ga opredeli ali o katerem se dogovori stranka, ki želi delo; traja določeno obdobje in ima določeno kontinuiteto; zahteva zmožnost delavca; ali vključuje določilo, da orodje, materiale in stroje priskrbi oseba, ki prosi za delo;

b) periodično plačilo denarnega nadomestila delavcu; dejstvo, da je tako nadomestilo delavčev edini in poglavitni vir dohodka; zagotovitev plačila v naravi, kot je prehrana, stanovanje ali prevoz; priznavanje pravic, kot so tedenski počitek in letni dopust; plačilo stranke, ki zahteva delo, za potovanje, na katero se je delavec podal, da bi opravil delo; ali odsotnost finančnega tveganja za delavca.

Slovenska delovna zakonodaja določa elemente, ki ločijo delovno razmerje od drugih, civilnopravnih pogodbenih razmerij: »gre za razmerje med delavcem in delodajalcem, ki je prostovoljno, delavec se vključi v organiziran delovni proces delodajalca, delo opravlja za plačilo, osebno, nepretrgano in po navodilih ter pod nadzorom delodajalca« (Kresal et al., 2008: 8). Bistveno je, da delavec opravlja delo v odvisnem (podrejenem) razmerju do delodajalca, kot del delovnega procesa, ki ga organizira delodajalec, ki tudi nosi odgovornost za uspeh podjetja.

Če so v konkretnem pravnem razmerju ti elementi podani, gre za delovno razmerje, čeprav med strankama ni sklenjena pisna pogodba o zaposlitvi, ki je sicer pravilo. Pri ugotavljanju obstoja delovnega razmerja so bistvene dejanske okoliščine, ki kažejo, kako se pogodbeno razmerje uresničuje v praksi, in ne poimenovanje razmerja s strani pogodbenih strank (Ibid.).

Ugotovimo lahko, da delo v programih socialne vključenosti ter sorodnih programih socialnovarstvenih organizacij izpolnjuje kar nekaj kriterijev delovnega razmerja, vendar se kljub temu ne definira kot takšno.

Če začnemo z vrednotenjem dela uporabnikov, lahko kaj hitro ugotovimo, da je zajtrk v tem primeru končni cilj delovne aktivnosti, motivator, oblika nagrade, nekakšno plačilo za opravljeno delo. Delovna rehabilitacija poteka dve do tri ure na dan, po opravljenem delu pa so vključeni v delovni proces deležni zajtrka. Če poenostavljeno izračunamo znesek, ki bi ga morali prejeti uporabniki, ko bi organizacije spoštovale priporočila MOD ter z njimi sklenile pogodbo o zaposlitvi, ugotovimo, da bi morali uporabniki prejeti od 6,72 do 10,07 evra na dan.⁴ Ker pa ima delo, ki ga opravljajo, elemente atipičnega delovnega razmerja, bi bilo mogoče z osebami, vključenimi v ta delovni proces, v skladu z Zakonom o delovnih razmerjih (ZDR) skleniti pogodbo za krajši delovni čas (64. člen) v obliki t. i. petinskega delovnega razmerja (8 ur na teden). V tem primeru bi delavcu pripadel sorazmerni del povračil za stroškov v zvezi z delom, sorazmerni del letnega dopusta, regresa za letni dopust ter druge pravice iz delovnega razmerja.

Primer takšne oblike »delovne rehabilitacije« bi bilo mogoče v primeru, ko je oseba upokojena, označiti kot odnos med naročnikom in podjemnikom, kot ga opredeljuje Obligacijski zakonik. Predmet podjemne pogodbe je namreč lahko izvršitev določenega telesnega (fizičnega op. p.) dela, kar spada v eno od štirih kategorij poslov (619. člen).

Gre za situacijo, ko uporabniki delajo v zameno za zajtrk, to delo pa prekvalificirajo v delovno rehabilitacijo in plačilo v materialno participacijo. Omenjeno delo bi moralo biti plačano, saj pomeni klasičen odnos med naročnikom in izvajalcem, kjer je rezultat plačilo za opravljeno delo. Takšna prekvalifikacija potiska vrednost dela obrobnih skupin v nekakšno sivo polje, podobno kršitvam delovne zakonodaje iz afer v gradbeništvu, v katerih so bili nekateri akterji obsojeni na zaporno kazen. Pomembna razlika je, da so bili delavci propadlih gradbenih podjetij v delovnem razmerju in so posledično bili upravičeni do vsaj minimalne pravne zaščite, medtem ko je delo brezdomnih v obliki t. i. »delovne rehabilitacije« pravzaprav oblika dela na črno, delavci v tem procesu pa so še bolj brezpravni.

Delovna rehabilitacija za dolgotrajno brezposelne brezdomne, brez podpornega programa, ki bi vključenim omogočal dostop do plačanega dela, je dvomljiva, saj se oddalji od temeljnega namena tega pojma. Ta rehabilitacija naj bi človeku omogočila ponovno (ali prvo) vključitev v plačano delo ne glede na njegove osebne okoliščine.

V Sloveniji imamo več kot 400 organizacij, ki delujejo na področju socialnega varstva,⁵ med njimi okrog 240 zasebnih, večinoma nepridobitnih organizacij, ki so registrirane predvsem kot

⁴ Ob upoštevanju zneska minimalne plače v RS, ki znaša 584,29 evra neto, ter urne postavke 3,36 evra neto ter ob upoštevanju 174 normiranih ur tekočega delovnega meseca.

⁵ Podatki o vseh programih so dostopni na spletni strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve oz. na podstrani direktorata za socialne zadeve.

⁶ Po podatkih Inštituta RS za socialno varstvo v letu 2009 je bilo za programe socialnega varstva, ki jih sofinancira MDDSZ, dobljenih skupaj 22,64 milijona evrov, od tega v povprečju je 40,4 % od MDDSZ, 20,5 % od občine, 12,1 % od FIHO, 11,4 % pa je bilo prispevkov uporabnikov, članarin in oskrbnin ter lastnih sredstev programov, 9,1 % sredstev ZRSZ, 6,4 % pa iz drugih virov (Smolej et al., 2010: 165–167).

zasebna društva s statusom humanitarne organizacije ali brez njega ter zasebni neprofitni zavodi. Načelo nepridobitnosti se nanaša na nujnost ustvarjanja presežka prihodkov nad odhodki, saj to omogoča delovanje in poslovanje organizacije, vendar se presežki prihodkov porabijo za razvoj organizacije in njenih programov, ne za akumulacijo kapitala lastnikom. Zasebne nepridobitne organizacije, ki izvajajo socialnovarstvene programe z izjemo humanitarnih, lahko nastopajo na trgu s svojimi storitvami ali proizvodi, prav tako lahko sklepajo različne pogodbe z drugimi,

predvsem profitnimi organizacijami, ki nastopajo kot naročnik.

Pri tem velja posebno pravilo za humanitarne organizacije, ki po Zakonu o humanitarnih organizacijah ne smejo zaračunavati uslug in storitev svojim uporabnikom, lahko pa od njih zahtevajo prispevek k materialnim stroškom izvajanja programa ali storitev, ki ne šteje kot plačilo (18. člen). Prav tako lahko sklepajo pogodbe z zunanjimi naročniki, saj ti ne spadajo v kategorijo »pomoči potrebnih«. To načeloma pomeni, da lahko v delovne procese, ki se izvajajo znotraj organizacije, vključujejo uporabnike, pri čemer seveda upoštevajo želje uporabnikov po vključevanju v takšne procese, omejitve, ki izhajajo iz osebnih in drugih okoliščin (predvsem iz statusa osebe) ter druge okoliščine. Organizacije, ki izvajajo programe socialnega varstva za svoje delovanje prejemajo sredstva iz različnih virov, predvsem javnih, kljub temu pa tudi do 20 odstotkov sredstev prejmejo s trga (t. i. drugi viri) ali uporabnikov v obliki prispevkov, oskrbnin ali članarin.⁶

Organizacije socialnega varstva se vse od nastopa finančne krize v letu 2008 srečujejo s številnimi pritiski glede financiranja, kar neposredno vpliva na zmanjševanje sredstev, namenjenih različnim socialnovarstvenim programom. Javni razpis za sofinanciranje programov socialnega varstva, ki velja za klasični vir sofinanciranja programov, je na primer v letu 2012 zmanjšal sredstva, namenjena programom, za dobrih 30 odstotkov v primerjavi z letom prej. V novih okoliščinah se organizacije čedalje bolj ozirajo po manj uveljavljenih virih sofinanciranja. Takšna oblika je lahko tudi delo oz. delovna rehabilitacija uporabnikov.

Kljub temu bi bilo smotno pričakovati, da bodo uporabniki, ki se vključujejo v delovni proces, katerega namen je ustvarjanje dobička, za opravljeno delo prejeli dostojno plačilo in plačevali določene storitve. Organizacija bi lahko zaračunala zajtrk uporabnikom, vključenim v delovni proces oz. delovno rehabilitacijo, vendar pod pogojem, da tudi izplača ure dejansko opravljenega dela po vnaprej dogovorjeni in s pogodbo določeni ceni. Vendar, kot smo že zapisali, humanitarni status te organizacije zaračunavanje storitev onemogoča. Preprosta pot je torej uvedba participacije uporabnikov v obliki zajtrka v zameno za delo in prekvalifikacija obojega v formalno sprejemljivo poimenovanje, ki pa ne odžene dvoma o etičnosti takšnega početja.

Diskurz primanjkljaja kot način osmišljanja prisilnega dela

Konkretne prakse socialnovarstvenih organizacij so v veliki meri rezultat organizacijske kulture. To je mogoče definirati kot »zbirko tradicij, vrednot, postopkov, prepričanj in stališč, ki oblikujejo širši kontekst vsega, kar ljudje v organizaciji delajo, in načina, kako razmišljajo« (McLean in Marshall v Mullins, 2005: 891). Organizacijska kultura je rezultat osnovne organizacijske ideologije ali filozofije. Določa sklop načel, ki urejajo splošno izvajanje postopkov v organizaciji, kodeksa vedenja, upravljanje kadrov in načine sodelovanja z zunanjimi organizacijami (Ibid.: 150). Organizacije defi-

nirajo dobre prakse same, in sicer s strani poklicnih kadrov (Greenwood in Hinings, 1993: 164), ki določijo postopke in procese pri delu z uporabniki in jih legitimirajo s svojim statusom strokovnjaka.

Brezdomni, vključeni v obravnavo humanitarne organizacije v radijskem prispevku, imajo v okviru »delovne rehabilitacije« dodatno možnost dela v samostanu lazaristov blizu meje z Italijo, kjer v zameno dobijo prenočišče in hrano. Strokovna delavka programa za brezdomne v intervjuju pove, da si z delom »zapolnijo svoj dan, si gradijo socialno mrežo in hrepenenje po boljšem življenju«, namen programa dodatno opredeli kot »spodbujanje za rast« (Val 202, 2012). Iz povedanega je mogoče razbrati diskurz primanjkljaja (Candlin in Crichton, 2011: 2–3) – nezapolnjen dan, prešibka socialna mreža, nizka kakovost življenja in nezmožnost osebnostne rasti, ki ga program s svojimi aktivnostmi domnevno rešuje.

Diskurzi so družbeni načini razlaganja smisla, katerih namen je osmisliti svet, družbeni in naravni, na širši družbeni ravni (Kress, 2010: 110). Ko organizacije in strokovnjaki v njih komunicirajo javnosti svoje razumevanje ciljnih skupin, katerim so namenjene, pripisujejo pomene in konstruirajo »resničnost«. Ta je lahko odraz vrednot, kulture organizacije ali odraz prevladujoče politike do določenih marginalnih skupin v družbi. Diskurz primanjkljaja v organizacijah socialnega varstva deluje kot kulturna kategorizacija ljudi glede na primanjkljaj, ki ga po oceni strokovnjakov imajo in na podlagi katerih organizirajo vsebine strokovnega dela (Candlin in Crichton, 2011: 2–3).

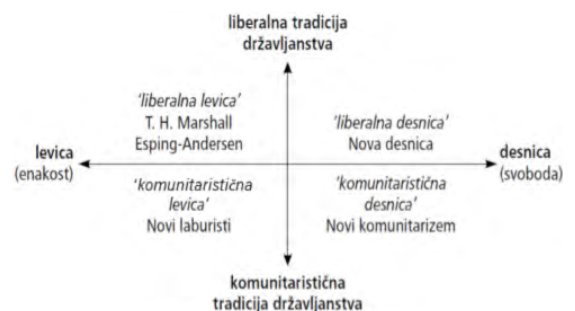
Roberts in Sarangi pišeta, da »delovna mesta držijo skupaj komunikacijske prakse« (1999: 1). Diskurz, ki ga ustvarjajo, osmišlja njihovo delo in delovanje, saj brez ustvarjanja problemov ne bi obstajala ponudba storitev, ki naj bi te probleme zmanjševala, reševala ali odpravljala. Da so rezultati tega stroškovno čim bolj učinkoviti, kar je seveda primarno želja države, manj pa organizacij, potem je treba oblikovati programe, dejavnosti in aktivnosti, ki se temu čim bolj približajo. Ker bi bila obljuba o tem, da bo organizacija v radijskem prispevku zares reševala najhujše probleme brezdomnih, torej vprašanje stanovanja in plačanega dela, to ponudi v kvazirešitvah, ki na eni strani osmislijo delo organizacije, na drugi pa sovpadajo z aktualnim neoliberalnim razumevanjem vloge državljanstva.

Pri tem si lahko pomagamo z modelom štirih vidikov državljanstva (Kopač, 2004; 2005). Avtorica sodobno razumevanje socialnih pravic poveže s tradicijami državljanstva in prevladujočima političnima orientacijama (levice ali desnice). Dimenzijo tradicije državljanstva povezuje z razmerjem med pravicami in dolžnostmi (ali posameznikom in skupnostjo), dimenzijo politične orientacije pa s stopnjo dopustnosti poseganja države v delovanje ekonomskega sistema, pri čemer izhaja iz predpostavke, da je temeljna vrednotna orientacija leve solidarnost, enakost in pravičnost, temeljna vrednotna orientacija desnice pa distributivna pravičnost trga ter načelo nevmešavanja države (2005: 55).

Prvi kvadrant avtorica poimenuje »liberalna levica«, kjer prevladuje načelo univerzalnih socialnih pravic, ki so pogoj za zmanjševanje družbene neenakosti kot posledice kapitalistične tržne ureditve ter neodvisno od participacije posameznika na trgu dela (Esping – Andersen, 1990; Marshall, 1950).

Kvadrant »liberalna desnica« ostro nasprotuje vmešavanju države tako v trg kot v zagotavljanje socialnih pravic državljanov, saj zagovarja pomen individualne odgovornosti pri zadovoljevanju oseb-

Slika 1: Štirje različni vidiki državljanstva (Kopač v Kopač, 2005: 55)

nih potreb in zagotavljanju lastne socialne varnosti ter izhaja iz avstrijske in čikaške ekonomske šole (Kopač, 2005: 56). Liberalna desnica se zavzema za princip pogojevanja socialnih pravic in povezuje socialne pravice z nastankom in reprodukcijo »podrazreda« in formiranjem t.i. »kulture odvisnosti«. Liberalna desnica verjame, da socialne pravice skozi sistem socialnih prejemkov vplivajo na pasivnost prejemnikov, zato uvedejo princip pogojevanja, ki naj bi vplival na odgovorno vedenje prejemnikov. Odgovorni posameznik je tako tisti, ki je pripravljen sprejeti vsako delo in s tem pokazati dobro voljo, pripravljenost na spreminjanje lastnega življenjskega položaja.

Tretji kvadrant »komunitaristične desnice« temelji na kritiki individualizma in »brezpogojnih pravic«, ki onemogočajo nastanek dobre družbe. Komunitaristična desnica rešitev vidi v skupnosti, vendar pod pogojem doslednega spoštovanja skupnega moralnega reda. Tega naj bi posamezniki posvojili prostovoljno, vloga države pa je, da promovira moralni red in ustvarja možnosti za njegovo posvajanje. V tem modelu odgovornost za socialno varnost prevzemata družina in lokalna skupnost, država nastopi izjemoma, v resnično skrajnih primerih.

»Komunitaristična levica« zagovarja t. i. tretjo pot, katere glavni predstavnik je Giddens (1998). Ta verjame v individualno odgovornost posameznika za lastno blaginjo, socialne pravice pa le ustvarjajo pogoje za aktivno vključevanje posameznika v družbo. Socialne pravice so pogojevane, naloga posameznika pa je, da dokazuje pripravljenost za sprejemanje danih priložnosti, ki mu omogočajo vključevanje v družbo (Kopač, 2005: 58). Socialne pravice si je torej treba prislužiti z družbeno sprejemljivim vedenjem in ravnanjem, to pa je zasnovano na konceptu trdega dela.

Konceptu »liberalne levice« je bil blizu državno-socialistični model države blaginje, v katerem je država prevzemala odgovornost za zagotavljanje socialne varnosti državljanek in državljanov in ki ga je Slovenija poznala do začetka 90. let, ko je model prešel v socialno-demokratski model države blaginje, ki ga je mogoče postaviti v kvadrant »komunitaristične levice« in čedalje bolj k liberalnemu modelu države blaginje oz. konceptu »liberalne desnice«.

Tako komunitaristična levica kot nova desnica krepi pomen uspeha, ki se kot takšen prizna le, če je viden, saj je vidnost merilo njegove realizacije. Z drugimi besedami, kazalniki uspeha so nedvoumno postali povezani z javnim razkazovanjem moči, obiljem in podjetniškimi dosežki. Takšna vizija socialnih dosežkov kot akumulacije bogastva neposredno vpliva na samoidentifikacijo ljudi. Študija *Economic and Social Research Council* (ESRC) iz leta 2008 je pokazala, da ljudje delajo socialne primerjave prek kazalnikov uspešnega življenjskega stila, predvsem vidnih potrošniških dobrin, bivalnih razmer in kraja bivanja. Raziskovalci so našli bore malo občutkov solidarnosti med ljudmi, zajetimi v raziskavo, več pa primerjanja glede kariernih poti posameznikov in potrošniških izbir. V takšnih okoliščinah se zdi, da so tisti, ki ne morejo ali nočejo participirati oziroma so njihove osebne vrednote in samopodoba povezane z zasebnim življenjem, sfero doma ali lokalno skupnostjo, označeni kot nemotivirani, premalo ambiciozni, premalo uspešni ali celo moralno oporečni (Nunn in Biressi, 2009: 111–112).

Obrobne skupine postajajo z integracijo neoliberalne ideologije, minimalističnim razumevanjem države blaginje in udejanjanjem koncepta državljanstva na kritiki »brezpogojnih pravic« nepomemben igralec tako na trgu dela kot na ravni države. Organizacije socialnega varstva se lahko odločijo slediti tej logiki ali izbrati drugo pot. Ne tretjo, drugo. Kot drugačno, alternativo. Takšno, ki bo upoštevala temeljni načeli socialnega dela, spoštovanje človekovih pravic in zagotavljanje socialne pravičnosti.

Koncept »odvisnosti« od socialnih pravic se je uveljavil tudi v slovenskem prostoru še zlasti z novo socialno zakonodajo: Zakonom o socialnovarstvenih prejemkih in Zakonom o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev. V času javne razprave je bilo mogoče zaznati načrtno povezovanje

domnevne odvisnosti od denarnih socialnih pomoči, ki naj bi nastajala pri dolgotrajnih prejemnikih v povezavi s pojmom zlorab. Iz magnetograma splošne razprave o obeh socialnovarstvenih zakonih, ki je potekala v državnem zboru 25. maja 2010 (glej spletno stran Državnega zbora, 2010), je razvidno, da se je pojem »zlorabe« pojavil kar devetinpetdesetkrat. Mediji pomembno prispevajo k spodbujanju te binarnosti na zaslužne in nezaslužne prejemnike. Pri tem nedvomno naletijo na plodna tla, saj državljanke in državljani Slovenije izjemno radi pripišemo razloge za materialno stisko posamezniku in njegovi neaktivnosti (glej Rus in Toš, 2005). Posledično prejemnike zelo priročno razdelimo na dva pola – na tiste, ki so po našem mnenju posledica dogajanj, ki jih oseba ne more nadzirati (npr. naravne nesreče, žrtve prometnih nesreč, posledice bolezni, ipd.) in pa na tiste, ki so po našem mnenju posledica »moralnih pomanjkljivosti« ali »pomanjkljive motivacije« (npr. brezdomstvo, brezposelnost ipd.).

Medijska vidnost t. i. »nezaslužnih« krepi občutek večvrednosti srednjega sloja, ki »nezaslužnim« precej nekritično pripisuje negativne lastnosti, kot so netolerantnost, rasizem, seksizem, pretirano potrošništvo, neprilagodljivost, brezdjelje, sebičnost ter še posebej neuspeh, v nasprotju z domnevnimi pozitivnimi lastnostmi družbeno solidarne, družbeno mobilne in kulturno integrirane večine, ki ne presprašuje lastnih vrednot (Nunn in Biressi, 2009: 115).

To se v vsakdanjiku delovanja v radijskem prispevku obravnavane socialnovarstvene organizacije odraža v odgovoru strokovne delavke, ki na novinarsko vprašanje o tem, zakaj uporabniki kljub vsemu ne prejmejo plačila za opravljeno delo, ponudi odgovor, da denarja ne dobijo zato, »ker vedo, da bi ta denar porabili za alkohol ali nedovoljene droge, njihov namen pa je za spodbujanje in rast« (Val 202, 2012).

Verjetno ne bi nihče, ki je vključen v plačano zaposlitev, privolil, da delodajalec določa način porabe zasluženega denarja, vendar je pri »nezaslužnih« to drugače, saj so domnevno sami krivi za svoj življenjski položaj, posledica česar so »primanjkljaji«, s katerimi se ukvarjajo socialnovarstvene organizacije. Problem je torej posameznik. Njegove socialne pravice pa postanejo odvisne od razumevanja koncepta državljanstva.

Glede na projekcije Zavoda RS za zaposlovanje (v nadaljevanju zavod) ima realne možnosti za vstop v klasičen trg dela in pridobitev redne zaposlitve le 15,9 odstotka dolgotrajno brezposelnih oseb (Računsko sodišče RS, 2012: 5). Številne izmed preostalih 84,1 odstotka zavod usmeri v programe socialne vključenosti, ki so del Zakona o zaposlitveni rehabilitaciji iz zaposlovanju invalidov (ZZRZI). Glede na določila zakona so ti programi namenjeni podpori in ohranjanju invalidovih delovnih sposobnosti. V programe se vključujejo invalidi, ki zaradi invalidnosti niso zaposljivi, kar pomeni, da invalidska komisija po končani zaposlitveni rehabilitaciji ugotovi, da so njihove delovne zmožnosti omejene na 30 odstotkov ali manj (Uršič in Drobnič, 1995: 70). V Sloveniji te programe izvaja 18 nepridobitnih in pridobitnih organizacij, ki imajo sklenjeno pogodbo s pristojnim ministrstvom. Povprečni mesečni zaslužek v teh programih je v letu 2009 znašal 62 evrov (Zadravec, 2009), kar pomeni 11 odstotkov minimalne plače ali 10,3 odstotni prag tveganja revščine.

Organizacija, ki je obravnavana v radijskem prispevku, sicer ne izvaja programa socialne vključenosti, kljub temu pa je delovanje teh programov nekakšen »zglede« nekaterim drugim socialnovarstvenim organizacijam, ki svoje priložnosti iščejo na trgu. Tam nastopajo s povpraševanjem po preprostih in cenenih delih, v zameno zanje pa ponujajo dampinške cene, ki znižujejo vrednost dela ne le ko gre za ranljive skupine, temveč vrednost dela na splošno. Mogoče je trditi, da socialnovarstvene organizacije ustvarjajo novo nišo, nekakšen terciarni sektor, če stopimo korak dlje od tega, kar Priore (1986) poimenuje sekundarni sektor. S tem socialnovarstveni

sektor pripomore k razvrednotenju dela, predvsem dostojno plačanega, ne glede na okoliščine, v katerih delo poteka.

Krepitev skupnosti: odgovor na socialno delo primanjkljaja

Socialnovarstvene organizacije tako pogosto ustvarjajo represivne okoliščine, v katerih ne delajo v smeri krepitve moči uporabnikov, soočenih s socialno izključenostjo iz ključnih aktivnosti družbe, torej iz produkcije plačanega dela, potrošnje, političnega angažmaja in socialnih interakcij (Hills et al. v Alcock, 2008: 134).

Socialnovarstvene organizacije, ki izvajajo programe, kakršen je opisan v prispevku in katerih glavni namen je socialno vključevanje, težko dosejajo zastavljene cilje zaradi naslednjih razlogov:

- Uporabniki programov so že vnaprej označeni kot nezaposljivi in imajo le 16-odstotne možnosti, da se vključijo na trg dela.
- Ljudje, vključeni v te programe, delajo v povprečju 4 ure na dan, največkrat v dopoldanskem času, s čimer se zmanjšajo možnosti za razvoj socialnega kapitala ali mrež, ki bi jim pomagale pri pridobivanju dostojno plačane zaposlitve.
- S tem ko prejemajo simbolno plačilo za opravljeno delo, so neposredno diskriminirani, njihovo delo pa ni prepoznano kot pomemben prispevek k družbi. S tem organizacije neposredno podpirajo diskurz primanjkljaja, saj je njihovo delo pogosto označeno kot »ubijanje časa«.
- Ljudje delajo v segregiranih okoljih, opravljajo preprosta dela, kar je paradoks *per se*, saj večji del socialnovarstvenih programov v opisih tovrstnih aktivnosti uporablja besedno zvezo socialna vključenost.
- Uporabniki programov zaradi socialnega položaja in ovir, s katerimi se srečujejo, tako rekoč nimajo možnosti, da izstopijo iz začaranega kroga revščine in socialne izključenosti. Skupnostni programi se pogosteje usmerjajo v preseganje »notranjih omejitev«, s čimer krepijo diskurz primanjkljaja in pozabljajo na družbene ovire, ki so temeljni vzrok za obstoječi položaj uporabnikov. Zdajšnji položaj od nas zahteva, da premislimo, kakšna je vloga socialnega dela v obstoječih okoliščinah.

Vprašati se je treba, ali takšen pristop izpolnjuje posameznikovo potrebo po priznanju, ki je temelj teorije formacije identitete po Honnethu (1995). Teorija izvira iz Heglove zgodnje filozofije subjekta, ki poudarja boj in potrebo posameznika, da mu drugi izrazijo priznanje, kar je pogoj za razvoj lastne identitete. Teorija temelji na treh temeljnih človeških potrebah:

- Potrebi po »ljubezni in skrbi«, ki se nanaša na povezanost in soodvisnost med ljudmi, kar nam omogoča razvoj lastne identitete.
- Potrebi po dostojanstvu in spoštovanju naših temeljnih človekovih pravic s strani drugih ljudi. Izpolnjevanje teh potreb je pogoj za razvijanje samospoštovanja, ki se uresničuje predvsem skozi socialne interakcije in je institucionalizirano v obliki zakonov in socialnih pravic.
- Potrebi po krepitvi moči, ki je temelj razvoja naše identitete in govori o priznanju dosežkov, pozitivnih dejanj in ravnanj, na podlagi katere gradimo notranjo moč, občutek stabilnosti in pripadnosti določeni družbeni skupini. Ko so izpolnjene te potrebe, človek postane pomemben in vrednoten del skupnosti (Honneth, 1995; Houston, 2010: 846–848).

Ko spregledamo ali podcenimo to potrebo posameznika, mu jemljemo moč, ne upoštevamo njegovih temeljnih človekovih in drugih pravic ter mu neposredno odvzamemo priložnost za oblikovanje pozitivne samopodobe. Oblikovanje segregiranih delovnih okolij lahko posameznika globoko diskreditira, kot to opiše Goffman (1963: 3), in neposredno vpliva na možnosti in zmožnosti socialnega vključevanja v skupnost.

Socialno delo se na takšne prakse odziva različno. Socialne delavke lahko zavzamejo povsem administrativno držo, kjer ni prostora za temeljne vrednote socialnega dela ter normativne koncepte in orientacije, kar se kaže skozi tehničen, menedžerialističen in proceduralni pristop k socialnemu delu (Reamer, 2006: 19). Tak pristop preprosto ignorira temeljne vrednote socialnega dela in nekritično sledi socialni politiki, ki jih vsiljujejo zagovorniki neoliberalne ideologije. Tak pristop Houston (2010: 846–848) poimenuje »socialno delo personalizacije«, temelječe na prilagajanju obstoječim družbenim, kulturnim in političnim silam elit. Pripisovanje razlogov za neprijetne življenjske okoliščine ali življenjski položaj posameznikom ima jasen cilj – zmanjševanje kolektivne moči posameznih družbenih skupin skozi individualizacijo problemov. Glede na to, da kolektivna moč teh skupin zaradi naraščajoče revščine in socialne izključenosti postaja čedalje večja, socialno delo personalizacije služi svojemu namenu. Ohranja moč enega odstotka in razprši kolektivni potencial preostalih 99 odstotkov ljudi. Ta pristop socialnega dela se napaja prek diskurza primanjkljaja in je bližje biomedicinskemu modelu socialnega dela, ki se fokusira na probleme in pomanjkljivosti in ne na razumevanje enkratnih izkušenj, moči in virov posameznika (glej Bentall, 2003).

Drugi pristop Houston (2010: 848) poimenuje »socialno delo priznavanja«. Posameznik je v tej praksi socialnega dela prepoznan kot družbeno, kolektivno bitje, samouresničevanje pa se dogaja predvsem v kontekstu življenja skupnosti. Takšno socialno delo nasprotuje praksi socialnega dela personalizacije in ga izziva.

Priznavanja ne smemo razumeti skozi normativni vidik, kot izid nekih intervencij in kot rezultate določenih aktivnosti, temveč kot način krepitve socialnega kapitala obrobni družbenih skupin ter obrobni strok, kakršna je socialno delo. Priznavanje ne govori o individualni moči, temveč o kolektivni. Ferguson (2007: 14) opozarja, da politizacija blaginje zahteva razvoj in krepitev kolektivne organizacije tako s strani uporabnikov socialnovarstvenih storitev kot tistih, ki jih zagotavljajo.

Zdajšnji položaj od nas zahteva kritičen premislek in premik k bolj skupnostno naravnanim metodam socialnega dela. Nadaljnje razvijanje prakse, temelječe na socialnem delu personalizacije, je nevarno, saj razvrednoti različne skupine in skupnosti, sočasno pa se oddaljuje od najbolj temeljnih vrednot socialnega dela.

Literatura

- AKABAS, S. H. in KURZMAN, P. A. (2005): *Work and the workplace: a resource for innovative policy and practice*. New York Chichester, West Sussex, Columbia University Press.
- ALCOCK, P. (2008): The Subject of Social Policy. V *The Student's Companion to Social Policy*, ur. P. Alcock, M. Max in K. Rowlingson, 3–11. Oxford, Blackwell Publishing.
- ALCOCK, P. (2008): Poverty and Social Exclusion. V *The student's companion to social policy*, ur. P. Alcock, M. May in K. Rowlingson, 131 – 138. Oxford, Blackwell Publishing.
- BENTALL, R. P. (2003): *Madness Explained: Psychosis and Human Nature*. London, Penguin Books.

- CANDLIN, C. N. in CRICHTON, J. (ur.) (2011): *Discourses of Deficit*. London, Palgrave Macmillan.
- DRŽAVNI ZBOR REPUBLIKE SLOVENIJE (2010): *Sklic 24. izredne seje državnega zbora*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/evidenca?mandat=V&type=sej&uid=A5AD8DB053C5898EC125772A0034D593> (2. april 2012).
- ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH COUNCIL. Dostopno prek: <http://www.esrc.ac.uk/> (1. april 2012).
- ESPING-ANDERSEN, G. (1990): *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton, Princeton University Press.
- EUROSTAT (2012): *Unemployment statistics*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics (1. april 2012).
- FERGUSON, I. (2007): Increasing user choice or privatizing risk? The antinomies of personalization. *British Journal of Social Work* 37: 387–403.
- GIDDENS, A. (1998): *The Third Way*. Cambridge, Polity.
- GOFFMAN, E. (1963): *Stigma: Notes on the Management of a Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, Prentice Hall.
- GORZ, A. (1985): Devet tez za bodočo levico. V *Zbornik Boj proti delu*, ur. S. Gaber in T. Kuzmanič, 109–121. Ljubljana, KRT.
- HONNETH, A. (1995): *The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, Polity Press.
- HOUSTON, S. (2010): Beyond Homo Economicus: Recognition, Self-Realization and Social Work. *British Journal of Social Work* 40: 841–857.
- KOPAČ, A. (2004): *Aktivacija – obrat v socialni politiki*. Ljubljana, Znanstvena knjižnica FDV.
- KOPAČ, A. (2005): Od brezpogojne k pogojevani državi blaginje – spremembe znotraj koncepta državljanstva. *Družboslovne razprave* XXI(49/50): 51-64.
- KRESAL, B., KRESAL ŠOLTES, K. in SENČUR PEČEK, D. (2008): *Vodnik po pravicah iz delovnega razmerja – najpogostejša vprašanja*. Ljubljana, Inštitut za delo pri Pravni fakulteti. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/vodnik_zdr.pdf (1. april 2012).
- KRESS, G. (2010): *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. London, Routledge.
- MACKENZIE, R. in FORDE, C. (2009): The rhetoric of the 'good worker' versus the realities of employers' use and the experiences of migrant workers. *Work Employment & Society* 23(1): 142–159.
- MARSHALL, T. H. (1950): *Citizenship and Social Class*. Cambridge, University Press.
- MCLEAN, A. IN MARSHALL, J. (1993): *Intervening in Cultures. Working Paper*. Bath, University of Bath.
- MEDNARODNA ORGANIZACIJA DELA – MOD (1946): *Constitution*. Dostopno prek: <http://www.ilo.org/ilolex/english/iloconst.htm> (1. april 2012).
- MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO IN SOCIALNE ZADEVE (2011): *Predlog nacionalnega programa socialnega varstva 2011–2020*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/npsv_11_20_pr_080711.pdf (3. april 2012).
- MINISTRSTVO ZA DELO, DRUŽINO IN SOCIALNE ZADEVE (2012): *Sociala. Direktorat za socialne zadeve*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/ (2. april 2012).
- MULLINS, J. (2005): *Management and Organisational Behaviour*. Harlow, Pearson Education Limited.
- NUNN, H. IN BIRESSI, A. (2009): The undeserving poor. *Soundings* 41: 107–116.
- OBLIGACIJSKI ZAKONIK REPUBLIKE SLOVENIJE. Uradni list RS 97/2007. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r02/predpis_ZAKO5252.html (1. april 2012).
- PRIORE, M. J. (1986): The Shifting Grounds for Immigration. *ANNALS, AAPSS* 485: 23–33.
- RAČUNSKO SODIŠČE REPUBLIKE SLOVENIJE (2012): *Revizijsko poročilo: Zaposlovanje invalidov v Republiki Sloveniji*. Dostopno prek: [http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/1/KCCA6596C1FC2D20FC125786C003CFE01/\\$file/ZAPINV_RSP06-09.pdf](http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/1/KCCA6596C1FC2D20FC125786C003CFE01/$file/ZAPINV_RSP06-09.pdf) (1. april 2012).

- RUS, V. in TOŠ, N. (2005): *Vrednote Slovencev in Evropejcev*. Ljubljana, Fakulteta za dužbene vede.
- ROBERTS, C. in SARANGI, S. (1999): Hybridity in gatekeeping discourse: issues of practical relevance for the researcher. V *Talk, Work and Institutional Order: Discourse in Medical, Mediation and Management Settings*, ur. S. Sarangi in C. Roberts, 473–504. Berlin, Mouton de Gruyter.
- SINDIKAT GLOSA (2006): *Priporočilo o delovnih razmerjih R198, 2006 (R198 Employment Relationship Recommendation, 2006)*. Dostopno prek: <http://www.sindikata-glosa.si/samozaposleni/2006/ILO%20Employment%20Relationship%20Recommendation.pdf> (1. april 2012).
- SMOLEJ, S., JAKOB KREJAN, P., ŽIBERNA, V. in NAGODE, M. (2010): *Spremljanje izvajanja programov socialnega varstva. Poročilo o izvajanju programov v letu 2009. Končno poročilo*. Ljubljana, Inštitut RS za socialno varstvo.
- STATISTIČNI URAD REPUBLIKE SLOVENIJE – SURS (2012): *Aktivno prebivalstvo (po Anketi o delovni sili), Slovenija, 4. četrtletje 2011 – končni podatki*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4527 (27. marec 2012).
- URŠIČ, C. IN DROBNIČ, J. (1995): *Zaposlovanje invalidov. Primerjava politik koncepcij in ukrepov*. Ljubljana, Republiški zavod za zaposlovanje.
- VAL 202 (2012): *Kdor ne dela, naj ne je? Dobrodelnost s pogojevanjem*. Dostopno prek: <http://tvslo.si/predvajaj/kdor-ne-dela-naj-ne-je-dobrodelnost-s-pogojevanjem/ava2.129031381/> (2. april 2012).
- VINCENCIJEVA ZVEZA DOBROTE. PROSTOVOLJNO DRUŠTVO. PREDSTAVITEV DNEVNEGA CENTRA. DOSTOPNO PREK: WWW.BREZDOMEK.SI (2. april 2012).
- ZADRAVEC, S. (2009): *Primerjalna analiza finančnih kazalcev v programih socialne vključenosti*. Dostopno prek: http://www.ir-rs.si/filelib/prireditve/rcmarec2009/rcmarec09_program.htm (1. april 2012).
- ZAKON O DELOVNIH RAZMERJIH. Uradni list RS 42/2002, 103/2007. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/veljavni_predpisi/zakon_o_delovnih_razmerjih/#c16831 (1. april 2012).
- ZAKON O HUMANITARNIH ORGANIZACIJAH. URADNI LIST RS 98/2003. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=45459> (1. april 2012).
- ZAKON O SOCIALNOVARSTVENIH PREJEMKIH – ZSVarPre. Uradni list RS 61/2010.
- ZAKON O UVELJAVLJANJU PRAVIC IZ JAVNIH SREDSTEV – ZUPJS. Uradni list RS 62/2010.
- ZAKON O ZAPOSLOVNI REHABILITACIJI IN ZAPOSLOVANJU INVALIDOV. Uradni list RS 16/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200716&stevilka=720> (30. marec 2012).

farmacevtska industrija, mediji in združenja pacientov. Neposredna vzroka z največjim vplivom na medikalizacijo in medikamentalizacijo sodobnih družb sta trženje zdravil na recept in zdravil v prosti prodaji ter napihovanje bolezni. Ena zanimivejših posledic medikalizacije je ustvarjanje medicinskega potrošnika, ki vnaša spremembe v razmerje med zdravnikom in pacientom. Pomembne družbeno-kulturne posledice pa se nanašajo na spreminjanje privilegiranih mest, kjer se tvorijo medikalizirani spoji »moči-vednosti«.

Ključne besede: medikalizacija, medikamentalizacija, medicinski potrošnik, biomedicinski model, trženje zdravil, napihovanje bolezni, normalizirana družba.

Boštjan Slatnar, sociolog. Področja raziskovalnega zanimanja: status družbenega dejstva v evoluciji človeka in naturalizacija družbenih ved (slatnar@yahoo.co.uk).

47–61 Andreja Rafaelič, Mateja Nagode

Uvajanje dolgotrajne oskrbe

Dolgotrajna oskrba je novo področje socialne varnosti, ki temelji na potrebah uporabnika in njegovega razumevanja kakovosti življenja. Pomembna novost, ki je del večine ureditev dolgotrajne oskrbe, je neposredno financiranje. V prispevku povzemamo razvoj neposrednega financiranja v tujini in pri nas. Predstavimo različne ureditve dolgotrajne oskrbe in neposrednega financiranja v različnih evropskih državah ter slovensko ureditev. Ta sistemsko ni urejena, pač pa se odvija nekoordinirano v okviru različnih zakonodaj. V zadnjem delu besedila predstavimo izkušnje eksperimenta neposrednega financiranja s preselitvami v skupnost. Neposredno financiranje je zaradi fleksibilnosti porabe sredstev zelo učinkovito orodje za preseljevanje dolgotrajnih stanovalcev zavodov v domače okolje. Predlagamo tudi rešitve, ki bi v okviru nove zakonodaje na področju dolgotrajne oskrbe spodbujale dezinstucionalizacijo in razvoj skupnostnih služb.

Ključne besede: dolgotrajna oskrba, neposredno financiranje, oskrba po meri človeka, eksperiment, dezinstucionalizacija.

Andreja Rafaelič je mlada raziskovalka na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Njeno področje raziskovanja je duševno zdravje v skupnosti, dezinstucionalizacija, individualno načrtovanje, dolgotrajna oskrba (andreja.rafaelic@fsd.uni-lj.si).

Mateja Nagode je univerzitetna diplomirana sociologinja, višja raziskovalka Inštituta RS za socialno varstvo. Ukvarja se s socialno politiko, s poudarkom na socialnovarstvenih storitvah in programih, ter s področjem dolgotrajne oskrbe (mateja.nagode@guest.arnes.si).

62–73 Romana Zidar

Delo ni blago

Plačano delo v času stalne gospodarske krize in povečane negotovosti postaja privilegij, blago, ki ima svojo vrednost in katerega si zaslužijo le »zaslužni«. Organizacije socialnega varstva in država blaginje v veliki meri soustvarjajo in ohranjajo ta diskurz, ki obrobne skupine potiska še bolj na rob. V prispevku skušamo identificirati razvoj prakse neplačanega dela uporabnikov v nekaterih organizacijah socialnega varstva. Sprašujemo se, kaj je v ozadju takšnih praks in kakšne diskurze ustvarjajo. V sklepnem delu prispevka ponudimo alternativo v obliki »socialnega dela priznavanja« do obstoječega »socialnega dela personalizacije«, temelječega na diskurzu primanjkljaja.

Ključne besede: plačano delo, politika zaposlovanja, nezaposljivost, delovna rehabilitacija, programi socialne vključenosti, neplačano delo, diskurzi primanjkljaja, alternativne možnosti, socialno delo personalizacije, socialno delo priznavanja.

Romana Zidar je socialna delavka, supervizorka in asistentka na Katedri za raziskovanje in organizacijo na Fakulteti za socialno delo, Univerze v Ljubljani. Dela na področjih organizacijske in menedžerske prakse v neprofitnih organizacijah, socialnega dela v delovnem okolju, socialne ekonomije in socialnega marketinga v socialnem delu (romana.zidar@fsd.uni-lj.si).

be emphasized: application of the bio-medical model for explanations and for the treatment of conditions which belong to the normal range of human physical and emotional states. According to this, medicalization is the process by which medical diagnosis and treatment are attributed to normal physical and psychological problems. Medicamentation is closely connected with the process of medicalisation, but it is not a necessary consequence of the medicalisation of an individual psychological or physical state. The actors of both processes are numerous. The most important are: the pharmaceutical industry, mass media and different kind of patients associations. The most important direct causes of the medicalisation and medicamentation of modern societies are direct to consumer marketing of prescription and nonprescription medications and disease mongering. One of the most interesting consequences of medicalisation is the emergence of the medical consumer, that still further brings changes to the relation between the physician and the patient. Modifications in the privileged places of medicalized joints of »power – knowledge« are significant socio-cultural effects of medicalization.

Keywords: medicamentation, medicamentation, medical consumer, biomedical model, drug marketing, disease mongering, normalised society.

Boštjan Slatnar: sociologist. His main field of research interest is the status of fact in human evolution and the naturalisation of social sciences (slatnar@yahoo.co.uk).

47–61 Andreja Rafaelič, Mateja Nagode

The Implementation of Long-Term Care

Long-term care is a new area of social protection that is based on the users needs and their understanding of the quality of life. In other countries direct payments are an important part of the long-term care systems. Discussed in the article are the development of direct payments in Slovenia and other countries. Different systems of long term care and direct payment schemes are presented. The slovene long term care system is provided through different laws and social security pillars and has yet to be established. Experiences of the

pilot project in direct funding with the resettlements to the community are presented in the last part of the article. Direct payments are very effective in terms of resettlement of people from institutions into the community. New solutions for the new long term care law that will promote deinstitutionalisation and the development of community services are suggested.

Keywords: long-term care, direct payments, personalized care, experiment, deinstitutionalization.

Andreja Rafaelič is an assistant lecture at the Faculty for social work at University of Ljubljana. Her main areas of interest are: community mental health, deinstitutionalisation, personal planning, long-term care (andreja.rafaelic@fds.uni-lj.si).

Mateja Nagode, BA in Sociology, is a senior researcher at the Social Protection Institute of the Republic of Slovenia. Her work focuses on social policy, especially on social care and long-term care (mateja.nagode@guest.arnes.si).

62–73 Romana Zidar

Labour is not a Commodity

During the persistent financial crisis and increased economic uncertainty, paid work is becoming a privilege, a commodity with a value, deserved only by the »deserving«. This discourse is largely co-created and maintained by the social care services and the welfare state, which is pushing already marginalized groups further to the edge. We try to identify the development and growth of unpaid users labour in some social care organizations. In the article we question what the background is in such practices and what discourses they are producing. At the end we offer an alternative in form of the »social work of recognition«, opposing existing practices of »social work of personalisation«, based on discourse of deficit.

Keywords: paid labour, employment policy, unemployable, labour rehabilitation, social inclusion programs, unpaid labour, discourses of deficit, alternatives, social work of personalisation, social work of recognition.

Romana Zidar, M.A. is licensed social worker, licensed supervisor and assistant lecturer at Chair of organisation and research, Faculty of Social Work, University of Ljubljana. Her work is focused on community organisation and management practices in non-profit organisations, project management, social work in working environment, social economy and social marketing in social work (romana.zidar@fsd.uni-lj.si).

74–85 Petra Videmšek

Are Group Homes Still Intermediary – Witnessing a Twist of Deinstitutionalisation

Through the research of group homes of non-governmental organisations the process of deinstitutionalisation in Slovenia is explored. In more than thirty years a shift has been seen in deinstitutionalisation. The analysis of results indicated that the contribution of group homes to the deinstitutionalisation process was minimal; the amount of people leaving institutions for the group homes equalled the amount of people returning to institutions from the group homes. Therefore, a redefinition of the group home is required because they are not fulfilling the role of being a halfway house between institution and independence. A restructuring of the group home system would be beneficial because the institutions are already overpopulated. Without this change the relatives will continue to be overburdened, and there will be more people looking for adequate housing. The group homes often solve the housing problem of people with mental distress. The role of the group home should be more than a cog in the wheel of deinstitutionalisation.

Keywords: Non-governmental organizations, group homes, mental health, social work.

Petra Videmšek holds a PhD in social work and is an assistant lecturer at the Faculty for social work, University of Ljubljana. Her main research interests are social inclusion in the field of mental health and handicap, involvement of service users into research and education, social inequalities in the field of handicap and advocacy in the field of sexuality and sexual abu-

ses for handicapped people and people with mental health difficulties (petra.videmsek@fsd.uni-lj.si).

86–94 Jana Mali

Introducing the Deinstitutionalisation to the Care for Older People

Care for older people in Slovenia is extremely institutionalised. The lack of community-based care is one of the persistent problems obstructing the development of care for older people. The care for older people is dominated by the rigid system of institutions, which do not meet the needs of the heterogeneous group of older people. A particular problem is access to help; it is often unavailable. This state of affairs definitely calls for a change based on research and assessment of old people's needs including quantitative indicators (the number of formal types of help needed) as well as qualitative ones (needs that are currently not met, types and location of services needed). To be able to meet the needs of its residents, large institutions should initially be sized down, reorganised and converted into smaller units and new living arrangements should be introduced. The process of deinstitutionalisation in the area of care for older people creates an opportunity for the kind of change that would meet the needs of the current older population as well as future ones that are bound to be larger – given the demographic trends.

Keywords: older people, needs, institutional care, community care, total institutions.

Jana Mali is Senior Lecturer at Faculty of Social Work, University of Ljubljana. Her areas of research and teaching are social work with older people, social work with people with dementia, supervision in social work, methods of social work, long – term care (jana.mali@fsd.uni-lj.si).